

Analecta Cracoviensiā

rocznik 57 • 2025 • strony 159–184

Ewelina Zych

 <https://orcid.org/0000-0003-1983-3160>

 ewelina.zych@aibkkk.pl

Archiwum i Biblioteka Krakowskiej Kapituły Katedralnej

Argenteria collegium wikariuszy katedry na Wawelu w roku 1776

 <https://doi.org/10.15633/acr.5708>

Abstrakt

Argenteria kolegium wikariuszy katedry na Wawelu w roku 1776

Przedmiotem artykułu jest edycja źródłowa inwentarza złotnictwa wikariuszy katedry na Wawelu z 1776 roku, niepublikowanego dotąd w całości. Artykuł składa się z dwóch części. W pierwszej omówiono dzieje kolegium wikariuszy w oparciu o dostępną literaturę, zawartość inwentarza z 1776 roku, miejsca przechowywania argenterii wikariuszowskiej oraz zasady edycji źródłowej. Drugą część stanowi edycja źródłowa inwentarza. Tekst edycji został opatrzony aparatem naukowym. W artykule podjęto próbę prześledzenia historii i identyfikacji zabytków złotnictwa i rzemiosła artystycznego, wymienionych w inwentarzu. Pomocne były informacje zawarte w wizytacjach i inwentarzach katedry na Wawelu oraz jej skarbca.

Słowa kluczowe: katedra na Wawelu, duchowieństwo, złotnictwo, Kościół

Abstract

The silverware of the college of vicars of Wawel Cathedral in the year 1776

The subject of the article is the source edition of the goldsmithing inventory of the vicars of Wawel Cathedral from 1776. It has not been published in its entirety so far. The article consists of two parts. In the first, I discussed the history of the vicars' college based on available literature, the contents of the inventory from 1776, the places where the vicars' silverware was stored, and the principles of the source edition. The second part is the source edition of the inventory. The text of the edition was developed scientifically. In the article, I attempted to trace the history of the objects from the inventory. I also attempted to identify these monuments of goldsmithing and artistic crafts. Information contained in the records of the visitation and inventories of Wawel Cathedral and its treasury was helpful.

Keywords: Wawel Cathedral, clergy, goldsmith's craft, Church

Wikariusze wieczyści katedry na Wawelu, zwani wikariuszami katedralnymi bądź kolegium wikariuszy, istnieli od średniowiecza. Posiadali własne statuty, które określały zasady funkcjonowania oraz majątek, odrębny od majątku Krakowskiej Kapituły Katedralnej. W jego skład, oprócz np. nieruchomości, wchodziły kosztowne przedmioty używane do sprawowania liturgii. Informacji o argenterii należącej do wikariuszy na dwie dekady przed ostatnim z rozbiorów dostarcza nam inwentarz z 1776 roku.

Dzieje i strukturę kolegiów wikariuszy katedralnych w Polsce badał Stanisław Zachorowski¹ i Andrzej Radziwiński². Do wspólnoty funkcjonującej przy katedrze na Wawelu odnoszą się zaś prace Pierre'a Davida, Zofii Leszczyńskiej, ks. Jana Wiczorka, Bolesława Kumora, Jadwigi Gwizdałówny, Elżbiety Knapka³. Dostępne są także publikacje dotyczące kolegiów wikaryjskich funkcjonujących przy innych katedrach i kolegiatach na ziemiach polskich⁴.

1 Zob. S. Zachorowski, *Rozwój i ustrój kapituł polskich w wiekach średnich*, Kraków 1912.

2 Zob. A. Radziwiński, *Stan i potrzeby badań nad duchowieństwem katedralnym i kolegiackim w Polsce średniowiecznej*, „*Nasza Przyszłość*” 90 (1998), s. 35–56; A. Radziwiński, *Wikariusze katedralni w Polsce średniowiecznej*, „*Roczniki Historyczne*” 76 (2010), s. 211–220. Do prac tego autora odsyłam zainteresowanych dziejami wspólnot wikaryjskich w Polsce i Europie.

Trzeba zauważyć, że w artykule *Stan i potrzeby badań...* Andrzej Radziwiński niewiele miejsca poświęcił wikariuszom katedralnym. Początek zaś badań nad wspólnotami wikariuszy katedralnych w Polsce średniowiecznej w okresie powojennym wyznacza inny artykuł tego autora: A. Radziwiński, *Wikariusze katedry plockiej w XIII – poł. XV w. Cz. 2: Zagadnienia wybrane*, „*Nasza Przyszłość*” 77 (1992), s. 5–31.

3 Zob. P. David, *Biblioteka wikariuszów w katedrze krakowskiej*, „*Przegląd Biblioteczny*” 5, z. 2–4, 1931, s. 137–148; Z. Leszczyńska, *Średniowieczne statuta wikariuszów katedry krakowskiej*, „*Nasza Przyszłość*” 10 (1959), s. 391–408; J. Wiczorek, *Wikariusze katedry krakowskiej w XIII i XIV stuleciu*, „*Nasza Przyszłość*” 78 (1992), s. 71–126; B. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej do 1795 roku*, t. 1, Kraków 1998, s. 357–374; J. Gwizdałówna, *Domy wikariuszy na Wawelu*, „*Studia Waweliana*” 9/10 (2000/2001), s. 107–128; E. Knapka, *Rachunki kolegium wikariuszy wieczystych katedry krakowskiej z lat 1493–1495 i 1497–1498*, „*Studia Źródłoznawcze*” 52 (2014), s. 113–148.

Ponadto o wikariuszach katedry krakowskiej w swoich monografiach wspominał Marek D. Kowalski i ks. Szymon Fedorowicz. Zob. M. D. Kowalski, *Uposażenie krakowskiej kapituły katedralnej w średniowieczu*, Kraków 2000; *Kolektarz wawelski sprzed 1526 roku. Świadek liturgii Kościoła krakowskiego w XV, XVI i XVII wieku*, oprac. i ed. S. Fedorowicz, Kraków 2007 (Monumenta Sacra Polonorum, t. 3) (odsyłaczce do konkretnych stron znajdują się w dalszych przypisach tego artykułu).

4 To opracowania naukowe o wikariuszach katedry w Gnieźnie, katedry kamienieckiej, katedry w Płocku, katedry włocławskiej, katedry w Krasnymstawie (diecezja chełmska obrządku łacińskiego), kolegiaty w Łowiczu, kolegiaty w Wiślicy, kolegiaty w Lublinie, kolegiaty w Nowym Sączu oraz w Łasku. Ponadto dostępne są publikacje dotyczące poszczególnych wikariuszy katedralnych. Wśród nich można wymienić związanego z Krakowem Macieja z Grójca, z Włocławkiem: Adama z Wiskitek oraz proboszczów w Gostyninie. Zob. S. Chodyński, *Wikariusze katedry włocławskiej (collegium vicariorum)*, Włocławek 1912; J. Fijałkowski, *Nowosądecka kolegiata*, cz. 1: *Dzieje kapituły mniejszej (1448–1791)*, Warszawa 1958;

Najwcześniej na terenach Polski istnienie wikariuszy odnotowano przy katedrze w Poznaniu – wzmianki o nich pochodzą z początku XIII wieku. Niewiele młodsze są przekazy źródłowe z Wrocławia oraz Krakowa⁵. Organizacja kolegium wikariuszy przy katedrze na Wawelu ma swój początek w pierwszych dekadach XIV wieku, za czasów biskupów Nankera i Grota⁶. Prawa i obowiązki wikariuszy katedralnych określały statuty⁷. Do ich zadań należało zastępowanie kanoników podczas nabożeństw⁸ oraz troska o parafię katedralną. Odprawiali codzienne oficjum, uczestniczyli w mszach

-
- P. Hemperek, *Powstanie i skład kolegium wikariuszy przy kolegiacie św. Michała Archanioła w Lublinie*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 12 (1965) z. 5, s. 75–102; P. Hemperek, *Organizacja i działalność wikariuszy kolegiaty św. Michała Archanioła w Lublinie (1574–1826)*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 16 (1969) z. 5, s. 55–70; A. Otręba, *Dzieje niższych kolegiów duchownych przy kolegiacie w Łasku 1525–1819*, w: *Studia z historii Kościoła w Polsce*, t. 2, Warszawa 1973, s. 281–470; A. Wrotniak, *Powstanie kolegium wikariuszy przy kolegiacie w Łowiczu*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny” 21 (1978) nr 3–4, s. 157–188; A. Radziwiński, *Niższe duchowieństwo katedralne w Polsce średniowiecznej. Wikariusze katedry plockiej w XIII – poł. XV w. Cz. 1: Skład osobowy*, „Nasza Przyszłość” 76 (1991), s. 5–43; A. Radziwiński, *Wikariusze katedry plockiej w XIII – poł. XV w. Cz. 2: Zagadnienia wybrane*, „Nasza Przyszłość” 77 (1992), s. 5–31; P. Pałka, *Powstanie i organizacja wewnętrzna kolegium wikariuszy katedralnych diecezji chełmskiej obrządku łacińskiego w Krasnymstawie*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny” 20 (1997) nr 1–2, s. 125–136; K. Rulka, *Księgozbiór Adama z Wiskitek, wikariusza i penitencjarza katedry wrocławskiej z XVI/XVII wieku*, „Studia Włocławskie” 7 (2004), s. 428–446; M. Bilska-Ciećwierz, *Statuty wikariuszy kolegiaty wiślickiej z 1442 roku*, „Roczniki Historyczne” 72 (2006), s. 115–126 (tam też zebrana literatura dotycząca wikariuszy); T. M. Trajdos, *Wikariusze katedry kamienieckiej*, „Przegląd Historyczny” 102 (2011) nr 3, s. 435–443; T. Cybulski, *Wikariusze katedry wrocławskiej na probostwie w Gostyninie w czasach nowożytnych*, „Studia Włocławskie” 15 (2013), s. 181–190; M. Czyżak, *Najstarsze statuty wikariuszy katedry gnieźnieńskiej (z roku 1500)*, „Ecclesia. Studia z Dziejów Wielkopolski” 10 (2015), s. 7–22; M. Bogusz, *Z Mazowsza do Krakowa. Droga kariery Macieja z Grójca (ok. 1410 – ok. 1480), altarysty w farze krakowskiej, wikariusza katedralnego, protonotariusza i fundatora*, „Saeculum Christianum” 29 (2022) nr 1, s. 63–75.
- 5 W kalendarzu krakowskim pod datą 11 listopada 1207 zanotowano, że zmarło dwóch wikariuszy: Mikołaj i Jan. Zob. A. Radziwiński, *Wikariusze katedralni*, s. 212; E. Knapke, *Rachunki kolegium wikariuszy*, s. 113.
- 6 S. Zachorowski, *Rozwój i ustrój kapituł*, s. 94; Z. Leszczyńska, *Średniowieczne statuta*, s. 391–392; A. Radziwiński, *Wikariusze katedry plockiej*, cz. 2, s. 22; J. Wieczorek, *Wikariusze katedry krakowskiej*, s. 73; *Kolektarz wawelski*, s. 149–150; A. Radziwiński, *Wikariusze katedralni*, s. 217–218.
- 7 Z. Leszczyńska, *Średniowieczne statuta*, passim. Statuty wikariuszy krakowskich zostały uchwalone w części przez kapitułę, w części przez samych wikariuszy. Za niewywiązanie się z obowiązków był przewidziany system kar. Sankcje przewidywano m.in. za niewypełnianie obowiązków i niewłaściwe zachowanie w chórze. Por. M. Bilska-Ciećwierz, *Statuty wikariuszy*, s. 122.
- 8 Wikariusze katedralni otrzymywali uposażenie od kanoników katedralnych, których zastępowali. Kowalski doprecyzowuje jeszcze, że „kanonicy fundowali altarie, które były obsługiwane przez wikariuszy, lub czynili inne nadania na rzecz niższego kleru katedralnego” (M. D. Kowalski, *Uposażenie krakowskiej kapituły*, s. 59).

konwentalnych oraz samodzielnie odprawiali msze przy rozlicznych ołtarzach w katedrze, sprawowali liturgię aniwersarzową, składającą się za zwyczaj z wigilii i mszy świętej oraz uczestniczyli w procesjach. Z tego też wynikał obowiązek rezydencji przy katedrze⁹. Wśród wikariuszy katedry na Wawelu byli przedstawiciele drobnej szlachty, mieszczaństwa, bogatszego chłopstwa. Wielu wikariuszy miało wykształcenie uniwersyteckie¹⁰. Podlegali jurysdykcji kapituły katedralnej¹¹, którą w jej imieniu wykonywał stojący na czele dziekan. Na czele zaś kolegium wikariuszy wieczystych stał wicediekan. Z grona wikariuszy rekrutowali się wicekusztosze i rektor szkoły katedralnej lub *magister puerorum* – zastępcy prałatów: kustosza i scholastyka¹². Wśród obowiązków wicekustoszy była opieka nad zakrystią i skarbcem katedralnym¹³.

Wypełniając zobowiązanie rezydencji przy katedrze, wikariusze wieczysti katedry krakowskiej mieszkali na wzgórzu wawelskim, w budynkach stanowiących własność kolegium. Jeden z nich znajdował się na południe od gmachu katedry, był nazywany „domem wspólnym”. Po rozbudowie mógł pomieścić 8 kapłanów. Obok tego domu do wikariuszy należało kilka niewielkich budynków zlokalizowanych przy zachodniej części muru obronnego oraz dwa domy na północ od katedry. Pierwszy z nich od 1451 roku zamieszkiwali wicekustosze, drugi zaś to dawny dom księżnej ziębickiej Elżbiety¹⁴ (czyli miejsce, gdzie obecnie znajduje się kapitułarz).

Podobnie jak kapituła kanonicka, wikariusze kilka razy do roku gromadzili się na kapitułach generalnych¹⁵ i podobnie jak kanonicy prowadzili własne księgi czynności, w których zapisywano protokoły ze spotkań gremialnych. W jednej z ksiąg *Acta actorum Kolegium Wikariuszy Katedry Krakowskiej*

9 S. Zachorowski, *Rozwój i ustrój kapituł*, s. 93; *Kolektarz wawelski*, s. 140–150.

10 J. Wieczorek, *Wikariusze katedry krakowskiej*, s. 74, 81; A. Radziwiński, *Wikariusze katedralni*, s. 218–219.

11 S. Zachorowski, *Rozwój i ustrój kapituł*, s. 92; A. Wrotniak, *Powstanie kolegium wikariuszy*, s. 162; J. Wieczorek, *Wikariusze katedry krakowskiej*, s. 72–73; A. Radziwiński, *Wikariusze katedralni*, s. 214.

12 Zob. *Joannis Dlugossii Senioris Canonici Cracoviensis Opera omnia*, ed. A. Przeździecki, vol. 7, t. 1: *Liber beneficiorum dioecesis cracoviensis*, Cracoviae 1863, s. 95–96; S. Zachorowski, *Rozwój i ustrój kapituł*, s. 91; J. Wieczorek, *Wikariusze katedry krakowskiej*, s. 72.

13 A. Radziwiński, *Wikariusze katedry płockiej*, cz. 2, s. 11, 26; J. Wieczorek, *Wikariusze katedry krakowskiej*, s. 75; A. Radziwiński, *Wikariusze katedralni*, s. 215.

14 M. D. Kowalski, *Uposażenie krakowskiej kapituły*, s. 208, 236.

15 E. Knapiek, *Rachunki kolegium wikariuszy*, s. 113. Obrady wikariuszy poprzedzały sesje kanonickie. Zwoływano je na dwa tygodnie przed uroczystościami św. Stanisława w maju i wrześniu (kapituły generalne kapituły katedralnej odbywały się zaraz po tych świętach).

wpisano inwentarz argenterii wikaryjskiej, który stanowi przedmiot niniejszego artykułu.

Podstawa źródłowa — inwentarz z 1776 roku

Wikariusze katedralni, jako oddzielne kolegium, posiadali, jak wspomniano na początku, wspólny majątek. Składały się na niego dochody z wsi, dziesięciny (snopowe i pieniężne), czynsze oraz nieruchomości należące do kolegium¹⁶. Zgromadzenie prowadziło własne księgi, które dają nam obraz jego działalności. Najważniejsza wydaje się być wzmiankowana już seria *Acta actorum Kolegium Wikariuszy Katedry Krakowskiej* zawierająca protokoły z posiedzeń wawelskiej kapituły mniejszej, licząca obecnie 11 ksiąg¹⁷, obejmujących okres od wieku XVII do XX. W tomie 7, prowadzonym w latach 1759–1779 na papierowych kartach o numerach 231–234 spisano inwentarz sreber należących do kolegium wikariuszy. Przedstawia on stan z początku 1776 roku, czyli już po wydarzeniach konfederacji barskiej, a jeszcze przed insurekcją kościuszkowską¹⁸. Każde z tych wydarzeń zubożyło zasób sreber katedralnych (zarówno należących kapituły większej, jak i mniejszej). Skarbiec katedry na Wawelu został uszczuplony o zabytki złotnictwa, które kapituła nakazała przetopić w 1764 roku. Pozyskany w ten sposób kruszec zdeponowano ponownie w skarbcu. Dodatkowo w 1770 roku na kontrybucję dla wojsk rosyjskich oddano argenterię katedralną, tym razem wśród nich było kilka przedmiotów należących do kolegiów wikariuszy i mansjonarzy¹⁹. W czasie, gdy sporządzono inwentarz, wicekustoszami byli Dawid Czerna ze Stradomia (wikariusz katedralny od 1766, wicekustosz w latach 1774–1796) i Tomasz Fąfrowicz (wikariusz katedralny od ok. 1760; 1771–1774 rewizor i prokurator kolegium wikariuszy, następnie wicekustosz oraz wiceprefekt fabryki kościelnej)²⁰.

16 E. Knapęk, *Rachunki kolegium wikariuszy*, s. 114–115.

17 O sygnaturach od ACm1 do ACm11.

18 B. Przybyszewski, *Katedra krakowska w XVIII stuleciu*, Kraków 2012, s. 17–18, 97; J. Urban, *Katedra krakowska i archiwum kapitułne na Wawelu (szkice historyczne)*, Kraków 2023, s. 105–122.

19 B. Przybyszewski, *Katedra krakowska*, s. 97; *Inwentarze skarbcza katedry krakowskiej z lat 1702, 1761 i 1791*, oprac. A. Perzanowska, red. nauk. P. Rabiej, Kraków 2016, s. 280–283.

20 *Fabrica Ecclesiae Cracoviensis. Materiały źródłowe do dziejów katedry krakowskiej w XVIII wieku z archiwaliów kapitułnych i kurialnych*, wybrał i oprac. B. Przybyszewski, Kraków 1993, s. 180, 229–230 (Źródła do Dziejów Wawelu, 14).

Inwentarz umieszczono wśród protokołów z obrad kapituły mniejszej – został spisany tą samą ręką, co inne wpisy pochodzące z tego okresu, charakterem pisma typowym dla lat 70. XVIII stulecia. Sporządzono go w języku polskim, z wtrąceniami łacińskimi. Znajdują się w nim nieliczne skreślenia i poprawki. Obecnie jest to jedyny znany rękopis inwentarza argenterii wikariuszy katedry na Wawelu z 1776 roku.

Wybrane fragmenty ogłoszonego tu drukiem tekstu źródłowego były już publikowane przez ks. Bolesława Przybyszewskiego w *Fabrica Ecclesiae* jako wypis nr 392²¹, niestety z odwołaniem do niewłaściwej sygnatury. W tekście edycji źródłowej znalazły się wówczas: kielich nr 2 (po bp. S. Maciejowskim); kielichy nr 1, 6, 7 (używane przez wikariuszy); krzyże nr 1, 2, 4, 5; pacyfikał nr 1; relikwiarze nr 6, 7, 8; lichtarze; ampułki nr 2, 3, 6 oraz „notandum”.

W związku z tym, że w latach 90. XX wieku opublikowano tylko część tego inwentarza, zapadła decyzja, by teraz spis ogłosić drukiem w całości²². Tak, by pokazać większą część (a może całość?) argenterii należącej do kolegium wikariuszy katedry na Wawelu u progu ostatniej ćwierci wieku XVIII.

Wymienione w inwentarzu z 1776 roku przedmioty były po części przechowywane w skarbczyku wspólnoty wikariuszowskiej, nazywanym „Archivum Communitatis [...] Vicariorum Ecclesiae Cathedralis Cracoviensis”, mieszczącym się w zakrystii wikaryjskiej (dawnej kaplicy św. Małgorzaty; obecnie to zakrystia katedralna, czyli pomieszczenie przed właściwym skarbcem katedralnym, wzniesionym na przełomie wieku XV i XVI). Pozostałe przedmioty były przydzielone konkretnym członkom wspólnoty (służyły im do sprawowania czynności liturgicznych) i przechowywane w szafkach przypisanych poszczególnym wikariuszom. W inwentarzu rozróżniono, czy miejscem przechowywania danego paramentu był skarbiec czy szafki.

Taki stan rzeczy potwierdzają przekazy źródłowe z wcześniejszych stuleci, rozpoczynając od inwentarza katedry z 1563 roku, a kończąc na wizytacji bp. Kazimierza Łubieńskiego przeprowadzonej na początku XVIII wieku. Oprócz zakrystii wikariuszowskiej, zwanej zewnętrzną, wskazano w nich kaplice i ołtarze katedralne, przy których przechowywano niektóre obiekty srebrne należące do wikariuszy. Były wśród nich kaplice: Matki Bożej

²¹ *Fabrica Ecclesiae Cracoviensis*, s. 182–184.

²² Porównano tekst opublikowany w *Fabrica Ecclesiae Cracoviensis* z podstawą źródłową i w obecnej edycji źródłowej wprowadzono nieliczne poprawki w lekcji tekstu.

Śnieżnej; św. Jana Chrzciciela; św. św. Kosmy i Damiana; ołtarz św. Wojciecha²³. Obok kielichów przypisanych do poszczególnych wikariuszy źródła z początku XVIII wieku notują, że był osobny kielich z pateną przeznaczony do odprawiania „matury” oraz drugi przeznaczony do użytku podczas pogrzebów współbraci i aniwersarzy²⁴. W początkach XVII wieku (a zapewne i wcześniej) argenteria przechowywana w zakrystii wikaryjskiej była zdeponowana w trzyczęściowej szafie. Sporządzona zaś siedem dekad później wizytacja bp. Trzebieckiego wspomina, że przechowywano ją w skrzyniach²⁵.

Wszystkie przedmioty srebrne wymienione w inwentarzu z 1776 roku są związane z kultem religijnym. Ułożono je w porządku rzeczowym w następującej kolejności: kielichy, krzyże, pacyfikały, relikwiarze, lichtarze, ampułki.

Kolegium wikariuszy w połowie lat 70. XVIII wieku było w posiadaniu 19 kielichów z patenami, przeważnie srebrnych pozłacanych. Część z nich pochodziła jeszcze z XVI wieku, inne były młodsze. W opisach zawarto informację o kruszcu, zdobieniach, herbach czy inskrypcjach umieszczonych na kielichach oraz patenach. Wśród nich 4 kielichy przechowywano w skarbcu, pozostałe 15 pozostawało w użytku wikariuszy. Jednym z najcenniejszych z nich był kielich pochodzący z fundacji bp. Samuela Maciejowskiego i przekazany w 1561 roku wraz z innymi przedmiotami przez egzekutorów testamentu do kaplicy Matki Bożej Śnieżnej w katedrze na Wawelu²⁶. Pośród nich był wzmiankowany w dalszej części inwentarza argenterii wikaryjskiej pacyfikał w kształcie monstrancji z przedstawieniami zarówno Matki Bożej trzymającej Jezusa na rękach, jak i samego Chrystusa (*Christi Misericordis*) oraz

23 *Inwentarz katedry wawelskiej z roku 1563*, oprac. A. Bochnak, Kraków 1979, s. 176, 234 (Źródła do Dziejów Wawelu, 10) [dalej: *Inwentarz 1563*]; *Akta wizytacji katedry wawelskiej oraz kościołów diecezji krakowskiej 1602–1604*, oprac. E. Bularz, Kraków 2014, s. 124–125, 246, 257, 289 (Źródła do Dziejów Wawelu, 20); *Akta wizytacji bp. Andrzeja Trzebieckiego, katedra na Wawelu, 1670*, Archiwum i Biblioteka Krakowskiej Kapituły Katedralnej [dalej: AiBKkk], sygn. A.Vis.51, k. 115v–116; *Akta wizytacji bp. Andrzeja Trzebieckiego, AiBKkk*, sygn. A.Vis.52, k. 140v–141, 149.

24 *Akta wizytacji bp. Kazimierza Łubieńskiego, katedra na Wawelu, 1711*, AiBKkk, sygn. A.Vis.63, k. 79.

25 *Akta wizytacji katedry*, s. 124–125, 246, 257, 289; *Akta wizytacji bp. Andrzeja Trzebieckiego, AiBKkk*, sygn. A.Vis.51, k. 116.

26 *Akta wizytacji bp. Andrzeja Trzebieckiego, AiBKkk*, sygn. A.Vis.51, k. 118; *Akta wizytacji bp. Andrzeja Trzebieckiego, kaplice katedralne, 1670–1682, AiBKkk*, sygn. A.Vis.52, k. 149r–v; *Akta wizytacji bp. Kazimierza Łubieńskiego, AiBKkk*, sygn. A.Vis.63, k. 80v; *Visitatio Collegii Venerabilium Vicariorum Ecclesiae Cathedralis Cracoviensis Anno 1611*, AiBKkk, sygn. A.Vis.71, k. 4[?]; *Akta wizytacji bp. Jakuba Zadzika, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie* [dalej: AKMKr], sygn. AV Cap 43, k. 153v; *Inwentarz 1563*, s. 234; *Akta wizytacji katedry*, s. 257.

z relikwiami; ponadto relikwiarz w kształcie krzyża z wyobrażeniem Matki Bożej z Chrystusem na rękach.

Obok kilkunastu kielichów, kolegium posiadało 8 krzyży, 2 pacyfikały, 8 relikwiarzy. Wymieniam je łącznie, ponieważ część umieszczonych w tych kategoriach przedmiotów z powodzeniem można przypisać do dwóch lub trzech kategorii (i we wcześniejszych spisach różnie je przyporządkowywano — raz zaliczano je np. do relikwiarzy, innym razem wpisywano wśród pacyfikałów itd.). Ponadto do sreber wikariuszowskich zaliczono wówczas lichtarze (jedną parę) oraz ampułki na wodę i wino (5 par i 1 zdekompletowaną).

W oparciu o dostępne przekazy źródłowe (archiwalia i edycje źródłowe) w miarę możliwości prześledzono losy przedmiotów. Identyfikacja była możliwa w przypadku obiektów posiadających charakterystyczne dekoracje (motywy zdobnicze, herby) oraz relikwie świętych. Odsyłacze do poszczególnych przekazów źródłowych zamieszczono w przypisach do edycji. W przypadku opisów bardziej zdawkowych jednoznaczna identyfikacja nie była możliwa. Dano temu wyraz w przypisach.

W przypadku części przedmiotów twórca inwentarza odnotował istnienie herbów szlacheckich, odnoszących się najpewniej do fundatorów tych precjozów. Wśród nich znalazły się następujące herby: Prus, Prus II (Wilcze Kosy), Ciołek, Belina, Ogończyk, Rawa, Abdank, a być może także Sulima.

Paramenty ozdobione tarczą z herbem Ciołek pochodziły z daru bp. Samuela Maciejowskiego. Herb Ogończyk kapłani spisujący wcześniejsze inwentarze powiązali z rodem Kościeleckich. W przypadku pozostałych przedmiotów — w obecnym stanie badań nie można ich jeszcze powiązać z konkretnymi fundacjami. W inwentarzu z 1776 roku z nazwiska, oprócz bp. Maciejowskiego, wymieniono Alberta z Bobowej, zaś za sigłami, którymi opatrzone jeden z kielichów, może kryć się postać kan. Jana Zerzyńskiego.

W przekazach źródłowych z początku XVII wieku różne przedmioty ozdobione herbem Prus wiązano z postacią bp. Tomasza Strzemińskiego²⁷. Herbem Wilcze Kosy (Prus II) legitymował się Adam z Będkowa — fundator trzeciego ministerium w kaplicy św. św. Kosmy i Damiana, związanego z kolegium wikariuszy²⁸. Z herbem Rawa powiązano wówczas Krystyna z Ostrowa

27 Wśród nich kielichy złoty i srebrny z patenami oraz zachowana do dziś infuła. Zob. *Akta wizytacji katedry*, s. 22, 25, 35.

28 Przy tym ministerium w 1602 roku odnotowano istnienie kielicha z herbem Prus i krzyża z herbem Wilcze Kosy. Zob. *Akta wizytacji katedry*, s. 245, 246.

(Ostrowskiego), fundatora pierwszego ministerium przy ołtarzu Rozesłania Apostołów i św. Jadwigi (1413 r.)²⁹. Wizytacja podaje ponadto imiona dwóch przedstawicieli rodziny Kościeleckich herbu Ogończyk. Był wśród nich jeden z Janów Kościeleckich, który ufundował srebrny połączany kielich oraz Andrzej Kościelecki (zm. 1515), fundator przypisanego do wikariuszy drugiego ministerium w kaplicy św. Jana Chrzciciela (wśród argenterii tego ministerium było kilka przedmiotów z herbem Ogończyk)³⁰. W przypadku herbu Belina odnotowano przedmioty, lecz bez informacji o fundatorach. Nie ma jednak pewności, czy przedmioty z inwentarza z 1776 roku można wiązać z tymi właśnie postaciami.

Argenteria katedry na Wawelu — edycje źródłowe

Do identyfikacji — czy też ustalenia metryki sreber wikariuszowskich — posłużyły informacje spisane w wizytacjach i inwentarzach katedry krakowskiej. W kolejności chronologicznej są to: inwentarz katedry z 1563 roku (ed. źr. Adam Bochnak), akta wizytacji bp. Bernarda Maciejowskiego (ed. źr. Elżbieta Bularz), akta wizytacji bp. Jakuba Zadzika (AV Cap 43; lata 30/40 XVII wieku), bp. Andrzeja Trzebickiego (A.Vis.51, A.Vis.52; lata 70. XVII wieku), bp. Kazimierza Łubieńskiego (A.Vis.63; pocz. XVIII wieku). Ponadto nowożytnie inwentarze katedry na Wawelu (ed. źr. Agnieszka Perzanowska).

Wielu informacji do dziejów katedry w drugiej połowie XV i pierwszej połowie XVI wieku dostarczają edycje źródłowe przygotowane przez ks. Bolesława Przybyszewskiego, który opracował także tzw. „fabrica ecclesiae” z XVIII wieku.

Cenne podczas identyfikacji przedmiotów są również informacje zawarte w artykułach naukowych oraz katalogach wystaw. W przypadku argenterii po wikariuszach tylko jeden przedmiot udało się zidentyfikować jako zachowany do dziś. Jest to srebrny, emaliowany kielich Samuela Maciejowskiego, wykonany we Wrocławiu w 1539 roku przez Erasmusa Schleupnera

²⁹ *Akta wizytacji katedry*, s. 269.

³⁰ *Akta wizytacji katedry*, s. 24, 226–227.

i przekazany w 1550 roku do kaplicy św. Tomasza Apostoła (Matki Bożej Śnieżnej, Maciejowskiego)³¹.

Warto wspomnieć o inwentarzu kaplicy św. Jana Chrzciciela oraz biblioteki wikariuszy katedralnych z 1498 roku, mimo że nie posłużył do identyfikacji przedmiotów objętych XVIII-wiecznym spisem. Jego treść opublikował Pierre David, omawiając jego zawartość³². O dwie dekady starszy od niego jest datowany na rok 1474 inwentarz skarbca kaplicy Hinczy z Rogowa w katedrze na Wawelu, opublikowany przez Franciszka Piekosińskiego³³.

Zasady edycji źródłowej

Przygotowując tekst edycji źródłowej posiłowano się instrukcją wydawniczą dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku, opracowaną przez Kazimierza Lepszego.

Wprowadzono liczne uwspółcześnienia ortograficzne i gramatyczne. Tam, gdzie było to możliwe, dodano znaki interpunkcyjne zgodnie z obecnie obowiązującymi zasadami pisowni. Pozostawiono błędy ortograficzno-gramatyczne, które nie rzutowały na zrozumiałość tekstu i ówczesną składnię. Rzeczowniki i przymiotniki (polskie i łacińskie) zapisane w tekście źródłowym wielką literą, zapisano małą. Pisarz, określając kruszec, wielokrotnie używał formy „srebný” – zmieniono ją na obecnie funkcjonującą: srebrny. Uwspółcześniając pisownię, zamieniono następujące litery (w nawiasach przykłady): ą → ę (kontrybucyją – kontrybucję); ch → k (zachrystyi – zakrystii); i → j (iak – jako; zostaiącego – zostającego); i → y (krucifix – krucyfiks); nn → n (anniołki – aniołki); o → ó (kielichow – kielichów); o → u (drogiey – drugiej); rz → ż (wierzyczki – wieżyczki); s → ś (staroswiecki – staroświecki); ss → s (Passyi – Pasji); u → ó (pułtora – półtora; obwudka – obwódka);

31 Nr inw. KKK z/13. Pełny opis kielicha – zob. *Wawel 1000–2000. Wystawa jubileuszowa. Katalog*, t. 1: *Kultura artystyczna dworu królewskiego i katedry*, Kraków 2000, s. 216–218 (kat. I/190, oprac. M. Adamska, R. Sachs); *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 4: *Miasto Kraków*, cz. 1: *Wawel*, red. J. Szablowski, Warszawa 1965, s. 114–115, fig. 752.

32 P. David, *Biblioteka wikariuszów*, s. 137–148.

33 F. Piekosiński, *Najdawniejsze inwentarze skarbca kościoła N.P. Maryi w Krakowie z XV wieku*, „Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce” 4 (1891) z. 1–4, s. 77.

u → y (obudwuch — obydwóch); x → ks (krucifix — krucyfiks; xiędza — księdza); y → i (wikaryuszow — wikariuszów); y → j (Passyi — Pasji); z → ż (krzyza — krzyża).

Pozostawiono skrótowy zapis nazw godności i tytułów (*Adm, Rvndorum, J.J.X.X.*). Pozostawiono również archaiczne formy zapisu niektórych wyrazów (m.in.: *pozłoconemi, białemi, Pacyfikala, dotyczy, ośm, jednakiemi, krzyżów, oczków*). Ujednolicono formę różyczków (w tekście wymiennie stosowano: *ru-zyczkow, rozyczkow*). Ujednolicono zapis „ect.”, występujący w tekście w następujących formach: *et caetera; & & caetera*. Ujednolicono do wersji powszechnie obowiązującej pisownię liczebnika: *quatuor*. Pozostawiono polsko-łacińskie zbitki wyrazów, np. *insigne krzyża, kielich Salvatoris*. Pozostawiono również makaronizmy: *Reliquiy, Reliquieyami, Reliquiarz*. Błędy w pojedynczych wyrazach oznaczono [s], wątpliwości zaś [?].

Ujednolicono liczebniki porządkowe na listach obiektów do: 1.; 2.; 3. Pisarz zastosował numerację z dopełnieniami — częściowo w języku łacińskim, a częściowo w polskim, płynnie przechodząc z jednej do drugiej w obrębie jednego wykazu, np.: *1mo, 2do, 7my, 8my*. Na końcu opisu każdego z przedmiotów podano liczbę sztuk, w następujących formach: --- 1; *Nro* --- 1; *Nr* --- 1 ujednolicono do: *Nro* --- 1.

Poprawki pisarza zastosowano w tekście, informację zaś o pierwotnym brzmieniu tekstu podano w przypisach tekstowych. W nawiasach kwadratowych dodano numerację kart, podano datację we współczesnym zapisie. W przypadkach, gdy na końcu strony podano początek wyrazu zapisanego na kolejnej stronie w całości, w edycji pominięto połówki wyrazów; jeśli wyraz został podzielony — zapisano go w całości na karcie następnej; jeśli wyraz został zapisany w całości na końcu jednej strony i początku następnej, pomijano ten z końca strony.

Z przyczyn technicznych przypisy bibliograficzne pozostawiono na poszczególnych stronach, a te dotyczące edycji zaś są umieszczone pod tekstem edycji.

EDYCJA

**Spis argenterii
należącej do wikariuszy katedralnych
z dn. 3 stycznia 1776 r.,
Acta Capituli Minoris, t. 7 (1759–1779),
AiBKkk, ACm7, k. 231–234**

[231] Opisanie sprzętu srebrnego tak w Archivum Communitatis Adm Rvndorum Vicariorum Ecclesiae Cathedralis Cracoviensis zostającego jako też kielichów, które po szafkach swoich w zakrystii toż Zgromadzenie^a dla Imw Xzy konfratrów do mszy odprowadzania trzyma i każdy z Xzy wikariuszów pod swoim kluczem ma kielich Communitatis etc ad Missam requisita.

Anno Domini 1776o d. 3a mensis januarii [3 I 1776] condescendentes ad Archivum Communitatis reperimus de suppellectili argentea sequentia.

1. Kielich staroświecki srebrny z pateną srebrną ab extra et intra pozłożonemi, różyczkami w około ozdobiony białemi, cum insigni na nodze tegoż kielicha Salvatoris i drugiej osoby [231v] klęczącej, na patenie insigne krzyża. Nro ---1

2. Kielich wielki staroświecki srebrny de et super wyzłacany, na którym od korpusu do nogi idą kwiatki zielono szmelcowane, z krucyfiksem na nodze, z podpisem pod nogą Samuel Maciejowski¹ Episcopus Crac[oviensis] suae capellae reliquit, z pateną srebrną de et super wyzłacaną, na której insigne Ręka w Krzyżu². Nro ---1

1 W. Dowrżaczek, *Maciejowski Samuel (1499–1550)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 19, Wrocław 1974, s. 64–69.

2 Kielich od 1561 roku był przechowywany w kaplicy Matki Bożej Śnieżnej (Maciejowskiego), później w skarbczyku wikaryjskim. Odnotowano go w następujących źródłach i opracowaniach: Akta wizytacji bp. Andrzeja Trzebieckiego, AiBKkk, sygn. A.Vis.51, k. 118v; Akta wizytacji bp. Andrzeja Trzebieckiego, AiBKkk, sygn. A.Vis.52, k. 149; *Akta wizytacji katedry*, s. 257; *Wawel 1000–2000*, t. 1, s. 216–218 (kat. I/190, oprac. M. Adamska, R. Sachs); *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 4, cz. 1, s. 114–115, fig. 752.

3. Kielich srebrny z pateną srebrną de et super wyzłacanemi cum insignibus na nodze kielicha Konika^b, na patenie Twarzy Salvatoris. Nro --- 1

4. Kielich pomniejszy srebrny de et super wyzłacany, z pateną srebrną od korpusu wyzłacaną, cum insignibus na kielichu Pasji, na patenie krzyża³. Nro --- 1

c

Te są kielichy in Archivo, których nie więcej nie mniej, lecz jak się wyżej namieniło jest inspecie et summarum 4.

d

Co się zaś dotyczy [s] kielichów i paten extra Archivum, które po szafkach J.J.X.X. konfratres do mszy mają in numero et specie są niżej położone ut sequitur.

1. Kielich srebrny de et super wyzłacany gładki, z pateną srebrną ab extra wyzłacaną, cum exaratione sub pede Anni 1626 et literarum J, Z, C, W, O, C, D⁴. Nro --- 1

Tego kielicha Communitas na matyry^{e,5} używa.

3 Podobnie wyglądał kielich używany na poc. XVIII wieku przez Kazimierza Kozidońskiego. Nie ma jednak pewności, czy to ten sam obiekt. Por. Akta wizytacji bp. Kazimierza Łubieńskiego, AiBKKK, sygn. A.Vis.63, k. 78v.

4 Nie ma pewności co do rozwinięcia inicjałów. Jedną z możliwości jest powiązanie ich z postacią Jana Zerzyńskiego, h. Janina, kanonika i oficjała krakowskiego, wikariusza *in spiritualibus*. Wspólnie ze Stanisławem Skarszewskim (scholastykiem krakowskim) odnowił on kaplicę św. Wawrzyńca w katedrze na Wawelu i tam też został pochowany. Zmarł w 1626 roku. W kaplicy znajdowało się epitafium, w którym wspomniano archidiakona Jarosława – fundatora kaplicy oraz kan. Jana Zerzyńskiego. Podążając za tekstem epitafium, można próbować rozczytać inicjały w następujący sposób: J[oaannes] Z[erzyński] C[anonicus et] W[icarius in spiritualibus atque] O[fficialis] C[racoviensis] D[onavit lub dedit]. Rok 1626 zaś można powiązać ze śmiercią Zerzyńskiego. Tekst epitafium opublikowano w kilku pracach. Zob. S. Starowolski, *Monumenta Sarmatarum*, Kraków 1655, s. 36–37; L. Łętowski, *Katedra krakowska na Wawelu*, Kraków 1859, s. 12; *Corpus Inscriptionum Poloniae*, t. 8: *Województwo krakowskie*, red. Z. Perzanowski, z. 1: *Katedra krakowska na Wawelu*, wyd., wstęp. i kom. opatr. A. Perzanowska, Kraków 2002, s. 457–458.

5 *Missa matura* – msza poranna o Matce Bożej. Por. *Kolektarz wawelski*, s. 142–143.

2. Kielichów in numero et specie jednej formy ośm ab extra miejscami ab intra wyłaczanych z patenami także jednakiemi od korpusu tylko wyłaczanemi dico[?]^f. Nro --- 8
3. Kielich srebrny ab extra florysowany ab^g intra wyłaczany, z pateną de et super wyłaczaną. Nro --- 1
4. Kielich^h srebrny floresowany de et super wyłaczany formae antiquioris, cum insignibus in cuppa [s] ex una parte Salvatoris ex altera parte Beatae Virginis, z pateną także wyłaczaną⁶. Nro --- 1
5. Kielichⁱ srebrny^j staroświecki cały wyłaczany z pateną takąż cum insignib[us] na jednej stronie Orła⁷ na [232] drugiej W⁸, patena u tego kielicha nie dobra⁹. Nro --- 1
6. Kielich srebrny staroświecki de et supra wyłaczany z pateną srebrną wyłaczaną cum insignibus na jednej stronie Miserentis [s] Christi na drugiej stronie Ręki. Nro ---1
7. Kielich srebrny staroświecki z pateną srebrną de et super wyłaczanemi^k cum insigni in pede Półtora Krzyża¹⁰. Nro --- 1

6 Te same wizerunki widniały na kielichu używanym w 1672 roku przez Walentego Sowińskiego. Zob. Akta wizytacji bp. Andrzeja Trzebieckiego, AiBKKK, sygn. A.Vis.51, k. 118v.

7 Może herb Królestwa Polskiego[?] lub herb Sulima[?].

8 Herb Abdank[?].

9 Jeśli literę „W” kojarzyć z herbem Abdank, to wizytacje katedry na Wawelu z XVII wieku notują taki kielich. W wizytacji bp. Zadziką przy trzecim ministerium w kaplicy św. Katarzyny odnotowano kielich z herbem Abdank i *insignia Passionis*, zaś w wizytacji bp. Trzebieckiego kielich z herbami Sulima i Abdank (używany przez wicekantora Macieja Denkowicza, przypisywany do ministerium św. Katarzyny). Notowany również w XVIII wieku — podano informację o h. Abdank, był wówczas używany przez Bartłomieja Żórawskiego. Zob. Akta wizytacji bp. Jakuba Zadziką, AKMKr, sygn. AV Cap 43, k. 125v; Akta wizytacji bp. Andrzeja Trzebieckiego, AiBKKK, sygn. A.Vis.51, k. 118v, nr 2; Akta wizytacji bp. Kazimierza Łubieńskiego, AiBKKK, sygn. A.Vis.63, k. 78v; A. Perzanowska, *Peregrynacje kielicha mszalnego do katedry krakowskiej*, w: *Studia z dziejów katedry na Wawelu*, red. E. Zych, Kraków 2023, s. 135–148 (Biblioteka Kapitulna na Wawelu, 17).

10 Herb Prus[?]. Kielich z herbem Prus odnotowano w wizytacjach katedry z XVII i XVIII wieku (u progu XVIII wieku używał go wicekantor Jan Sysłowicz). W wizytacji bp. Zadziką przypisany do trzeciego ministerium w kaplicy św. św. Kosmy i Damiana. Nie ma pewności, czy to ten sam obiekt, co w spisie z 1776 roku. Por. Akta wizytacji bp. Andrzeja Trzebieckiego, AiBKKK, sygn. A.Vis.51, k. 119; Akta wizy-

8. Kielich srebrny staroświecki de et super wyzłacany, z pateną de et super wyzłacaną, cum Insigni¹ in pede Christi patien[tis]. Nro --- 1

m

Wszystkich tedy kielichów in specie superius exarata tum in Archivo, jako też po szafkach J.J.X.X. konfratrów in summa 19.

n

Opisanie krzyżów in Archivo znajdujących się

1. Krzyż wielki srebrny wyzłacany de toto floresowany, w którym z jednej strony effigies Crucifixi cum insignibus Quatuor Evangelistarum sztuką odlewana, z drugiej strony reliquiae sanctorum, koło których są dwa smaragdy i dwa szafiry, w środku gałki ma rubinów trzy, turkusów trzy¹¹. Nro --- 1

2. Krzyż srebrny od wierzchu do połowy pozłocisty z nogi wyjmujący się, na którym ex una parte effigies Crucifixi cum insignibus Quatuor Evangelistarum robotą sztychowaną, ex altera parte reliquiae sanctorum cum Insignibus Quatuor Virginum cum stemmate in pede. Nro --- 1

3. Krzyż srebrny mały ad instar pectoralis, na którym z jednej strony effigies Salvatoris cum insignibus Quatuor Evangelistarum sztuką sztychowaną, na drugiej stronie reliquiae sanctorum pod topazem insignibus Quatuor Virginum sztuką także sztychowaną¹². Nro --- 1

tacji bp. Kazimierza Łubieńskiego, AiBKkk, sygn. A.Vis.63, k. 78v ?; Akta wizytacji bp. Jakuba Zadzik, AKMKr, sygn. AV Cap 43, k. 131v; *Wizytacja 1602–1604*, s. 246.

11 Podobnie wyglądający krzyż odnotowano w wizytacji bp. Trzebieckiego (*Cruces*, nr 1). Zgadza się liczba i rodzaj kamieni zdobiących relikwiarz. Jednak w opisie z 1776 roku nie ma herbu Nałęcz, o którym mowa w przekazie z XVII wieku. Krzyż odnotowano też w wizytacji z początku wieku XVIII (*Cruces*, nr 1). Nie można z całą pewnością potwierdzić, czy to ten sam obiekt. Zob. Akta wizytacji bp. Andrzeja Trzebieckiego, AiBKkk, sygn. A.Vis.51, k. 116v; Akta wizytacji bp. Kazimierza Łubieńskiego, AiBKkk, sygn. A.Vis.63, k. 79v.

12 Podobnie wyglądający krzyż odnotowano w wizytacji bp. Trzebieckiego (*Cruces*, nr 4). W przeciwieństwie do opisu z 1776 roku w XVII wieku nie odnotowano informacji o topazie i wyobrażeniu Zbawiciela. Krzyż notowany jest również w XVIII wieku. Nie ma pewności, czy to ten sam obiekt. Zob. Akta

4. Krzyż srebrny^o wyłaczany, na którym z jednej strony effigies Crucifixi cum insignibus Quatuor Evangelistarum odlewaną sztuką. Circa effigiem trzy kamienie, dwa z nich żółte, jeden błękitny, czwartego nie ma, z drugiej strony reliquiae sanctorum. W tym Krzyż [s] a supra, infra i po bokach [232v] jest pereł większych sześć, dwóch brakuje, w środku miasto [s] gałki wieżyczkami ozdobiony, na nodze ma stemma Półtora Krzyża i dwa Snopy¹³. Nro --- 1

5. Krzyż większy srebrny wyłaczany na którym z jednej strony effigies Crucifixi cum insignibus Quatuor Evangelistarum odlewaną sztuką, z drugiej strony reliquiae sanctorum z floresami srebnymi po bokach, cum inscriptione Alberti de Bobowa¹⁴ Ecclesiae Cathedralis Cracoviensis Vicarii¹⁵. Nro --- 1

6. Krzyż pomniejszy srebrny wyłaczany, na którym z jednej strony effigies Crucifixi cum insignibus Quatuor Evangelistarum odlewaną sztuką, na drugiej stronie pięć oczków i na nich reliquiae sanctorum, ten ad praesens asservatur pro usu w szafce plebańskiej. Nro --- 1

7. Krzyż srebrny wyłaczany, na którym effigies Crucifixi cum insignibus Quatuor Evangelistarum sztuką odlewaną, na drugiej stronie reliquiae sanctorum, po

wizytacji bp. Andrzeja Trzebieckiego, AiBKKK, sygn. A.Vis.51, k. 116v; Akta wizytacji bp. Kazimierza Łubieńskiego, AiBKKK, sygn. A.Vis.63, k. 79v.

13 Półtora Krzyża odnosi się zapewne do herbu Prus. Być może jest to opisana obrazowo (może z omyłkami?) jedna z odmian herbu Prus. Taką interpretację mogą sugerować opisy z wcześniejszych wizytacji. W wizytacji bp. Trzebieckiego opisano krzyż (*Cruces*, nr 2), na którym widniał herb „Półtora Krzyża i dwa sierpy na krzyż”, co można identyfikować z herbem Prus II. Ten sam herb wspomniano w wizytacji bp. Łubieńskiego, choć tam odnotowano odmienną liczbę kamieni. Podobnie jak około 1670 roku opisano go w dwóch wcześniejszych wizytacjach, z początku XVII wieku i z lat 30./40. XVII wieku. W wizytacji bp. Zadzikę herb nazwano Wilcze Kosy (czyli Prus II). Zob. Akta wizytacji bp. Andrzeja Trzebieckiego, AiBKKK, sygn. A.Vis.51, k. 117v; Akta wizytacji bp. Kazimierza Łubieńskiego, AiBKKK, sygn. A.Vis.63, k. 80; Akta wizytacji bp. Jakuba Zadzikę, AKMKr, sygn. AV Cap 43, k. 131v; *Akta wizytacji katedry*, s. 246.

14 Albert z Bobowej (zm. 1543), wikariusz katedralny (1529); informacje za: *Akta wizytacji katedry*, s. 124. Umarł pod koniec 1542 roku – zob. Kopiański przywilejów wikariuszy katedry krakowskiej, wykaz offertoriów i inne (1336–1676), AiBKKK, b. sygn., s. 85.

15 O krzyżu z podobną inskrypcją na stopie mowa w wizytacji kard. Maciejowskiego. Umieszczono go wśród sprzętów należących do kolegium wikariuszy, przechowywano go wówczas w zakrystii zewnętrznej (kaplicy św. Małgorzaty). Zob. *Visitatio Collegii Venerabilium Vicariorum Ecclesiae Cathedralis Cracoviensis Anno 1611*, AiBKKK, sygn. A.Vis.71, k. 4; *Akta wizytacji katedry*, s. 124.

bokach tych reliqui [s] są spigle z pięcią kamieniami błękitnymi i trzema zielonymi sine stemmate. Nro --- 1

8. Krzyż wielki drewniany czarny z korpusem srebrnym. Nro --- 1

p

Summa krzyżów Nro --- 8

q

Opisanie pacyfikałów in Archivo znajdujących się

1. Pacyfikał srebrny większy ad instar monstrantorii cały biały z wieżyczkami, jedną najwyższą z drutów srebrnych białych, która jest nałamana [s] i mniejszemi czterema nad reliquieiami [s] i po bokach kilkoma całemi. Na tym pacyfikale z jednej strony jest effigies Beatae Mariae Virginis Christum gestantis robiona wyłaczana, na drogie [s] stronie effigies Christri [s] Misericordis podobną robotą varie[?]z tych obydwóch [233] stron adornowane na jednej stronie jest rubinów czternaście, dwóch brakuje. Perła dwie, turkusów dwa, na drugiej stronie rubinów pięć, brakuje dwóch. Perła^s jedna, turkus jeden, cum stemmate Ciołka¹⁶. Nro --- 1

16 Herb Ciołek. Obiekt najpewniej wzmiankowany już w inwentarzu z 1563 roku (opis bardzo lakoniczny), wśród wyposażenia kaplicy Matki Bożej Śnieżnej, następnie w wizytacjach kard. Maciejowskiego oraz bp. Zadzika. W wizytacji bp. Trzebieckiego umieszczony wśród pacyfikałów (nr 9). Opis jest skromniejszy niż w inwentarzu z 1776 roku, jednak jest mowa o tym samym herbie i przedstawieniach ikonograficznych. Wzmiankowany też w wizytacji bp. Łubieńskiego (*Pacificalia*, nr 10).

W 1561 roku wraz z innymi paramentami liturgicznymi został przekazany przez egzекutorów testamentu bp. Samuela Maciejowskiego kolegium wikariuszy, z przeznaczeniem do kaplicy Matki Bożej Śnieżnej i św. Tomasza Apostoła. Zob. Akta wizytacji bp. Andrzeja Trzebieckiego, AiBKkk, sygn. A.Vis.51, k. 118; Akta wizytacji bp. Andrzeja Trzebieckiego, AiBKkk, sygn. A.Vis.52, k. 149r-v; Akta wizytacji bp. Kazimierza Łubieńskiego, AiBKkk, sygn. A.Vis.63, k. 80v; Visitatio Collegii Venerabilium Vicariorum Ecclesiae Cathedralis Cracoviensis Anno 1611, AiBKkk, sygn. A.Vis.71, k. 4[?]; Akta wizytacji bp. Jakuba Zadzika, AKMKr, sygn. AV Cap 43, k. 153v; *Inwentarz 1563*, s. 234; *Akta wizytacji katedry*, s. 257.

2. Pacyfikał srebrny biały de et super po bokach wieżyczkami ozdobiony, na jednej stronie tego pacyfikała reliquiae sanctorum Julianae et Stanislai, czterema różyczkami ozdobione. Na drugiej stronie effigies S. Nicolai¹⁷. Nro --- 1

t

Summa pacyfikałów Nro --- 2

u

Opisanie reliquiaryzów małych ad instar ściennych.

1. Relikwiarz srebrny okrągły biały cum reliquiis sanctorum z jednej, z drugiej zaś strony effigies Beatae Virginis Mariae Christum gestantis sztychowaną robotą. Nro --- 1

2. Relikwiarz [s] srebrny krzyżową robotą cały wyłaczany, na którym z jednej strony effigies Beatae Virginis Mariae Christum [s] gestantis, której koło są różyczki cztery cum stemmate Ciołka¹⁸. Nro --- 1

3. Relikwiarz srebrny okrągły mający ex una parte effigiem Beatae Mariae Virginis Christum gestantis sześcioma różyczkami srebrnymi ozdobioną, z których w jednej rubin, w drugiej szafir, w trzeciej nie całej nic, z drugiej strony effigiem Crucifixi z dwiema osobami pod krzyżem stojącymi, circa effigiem jest różyczek srebrnych sześć, w dwóch różyczkach jest kamyczków czerwonych dwa, w trzeciej nie dostaje. Ten relikwiarz jest sine stemmate¹⁹. Nro --- 1

17 Wzmiankowany w wizytacjach bp. Trzebieckiego (*Pacificalia*, nr 1) i bp. Łubieńskiego (*Pacificalia*, nr 2). Akta wizytacji bp. Andrzeja Trzebieckiego, AiBKKK, sygn. A.Vis.51, k. 117v; Akta wizytacji bp. Kazimierza Łubieńskiego, AiBKKK, sygn. A.Vis.63, k. 8o.

18 Herb Ciołek. Najpewniej wymieniony wśród przedmiotów, które w 1561 roku wraz z innymi paramentami liturgicznymi zostały przekazane przez egzekutorów testamentu bp. S. Maciejowskiego kolegium wikariuszy, z przeznaczeniem do kaplicy Matki Bożej Śnieżnej i św. Tomasza Apostoła. Podobny obiekt jest wzmiankowany w wizytacjach z XVII wieku. Zob. Akta wizytacji bp. Jakuba Zadzik, AKMKr, sygn. AV Cap 43, k. 153v; Akta wizytacji bp. Andrzeja Trzebieckiego, AiBKKK, sygn. A.Vis.52, k. 149; *Akta wizytacji katedry*, s. 257.

19 Podobny obiekt opisano w wizytacji bp. Trzebieckiego, umieszczając go wśród pacyfikałów (*Pacificalia*, nr 5). Z tą różnicą, że w 1670 roku nie opisano kamieni szlachetnych. Zob. Akta wizytacji bp. Andrzeja

4. Relikwiarz srebrny mały, na którym z jednej strony są reliquiae sanctorum, koło których jest obwódka srebrna i różyczek srebrnych bez kamieni siedm całych, z drugiej zaś strony effigies Salvatoris, Nro --- 1

[233v] 5. Relikwiarz srebrny mały wyłaczany mający z jednej strony reliquias sanctorum, z drugiej effigiem sanctae Barbarae virginis odlewaną sztuką wyłaczaną²⁰. Nro --- 1

6. Relikwiarz srebrny okrągły, w którym effigies Agni Dei, koło której jest różyczek sześć mających w sobie rubinów trzy i szafirów trzy, z drugiej strony effigies Salvatoris in sepulchro sedentis i księdza w komży coram Salvatore modlącego się²¹. Nro --- 1

7. Relikwiarz większy srebrny z jednej strony effigiem Beatae Mariae Virginis Christum gestantis cum stemmate krzyża we trzech podkowach²², z drugiej reliquias sanctorum, koło których jest piękna sztuka rzemieślnicza partim wyłaczana, partim biała²³. Nro --- 1

8. Relikwiarz większy srebrny okrągły wyłaczany, w którym z jednej strony reliquiae sanctorum pięknie ozdobione, z drugiej zaś strony effigies Beatae Mariae Virginis słońcem odzianą i z miesiącem pod nogami. Nro --- 1

Trzebieckiego, AiBKKK, sygn. A.Vis.51, k. 117v.

20 W wizytacjach z 1670 roku i z początku XVIII wieku umieszczony wśród pacyfikałów (odpowiednio: *Pacificalia*, nr 7; *Pacifiacalia*, nr 8). Podobny relikwiarz jest wzmiankowany w wizytacjach kard. B. Maciejowskiego i bp. Zadzika wśród paramentów stanowiących wyposażenie kaplicy św. św. Kosmy i Damiana. Zob. Akta wizytacji bp. Andrzeja Trzebieckiego, AiBKKK sygn. A.Vis.51, k. 118; Akta wizytacji bp. Kazimierza Łubieńskiego, AiBKKK, sygn. A.Vis.63, k. 8ov; Akta wizytacji bp. Jakuba Zadzika, AKMKr, sygn. AV Cap 43, k. 130; *Akta wizytacji katedry*, s. 244.

21 W wizytacji bp. Trzebieckiego umieszczony wśród pacyfikałów pod nr 8, w wizytacji bp. Łubieńskiego zaś pod nr 9. Zob. Akta wizytacji bp. Andrzeja Trzebieckiego, AiBKKK, sygn. A.Vis.51, k. 118; Akta wizytacji bp. Kazimierza Łubieńskiego, AiBKKK, sygn. A.Vis.63, k. 8ov.

22 Zapewne herb Belina (przedstawiany albo z krzyżem, albo z mieczem otoczonym trzema podkowami). Ewentualnie herb Bendziński (Będziński) będący odmianą herbu Belina. We wcześniejszych źródłach określane terminami: Gabbatum, stemma trium gabbatum; trium babatum.

23 Wzmiankowany w 1563 roku wśród wyposażenia kaplicy Matki Bożej Śnieżnej i św. Tomasza Apostoła. Następnie w wizytacjach bp. Zadzika oraz bp. Trzebieckiego. Zob. *Inwentarz 1563*, s. 233; Akta wizytacji bp. Jakuba Zadzika, AKMKr, sygn. AV Cap 43, k. 145 v; Akta wizytacji bp. Andrzeja Trzebieckiego, AiBKKK, sygn. A.Vis.52, 140v-141.

v

Summa takich relikwiarzów Nro --- 8

w

Lichtarzów in Archivo srebrnych para jedna, z nich u jednego blaszki nie dostaje, w którą się wierzech wkręca. Te lichtarze są ad instar akolickich cum stemmate Ogończyka²⁴ dico. Nro para --- 1

x

Opisanie ampułek in Archivo znajdujących się

1. Ampułek srebrnych ab extra et intra wyłaczanych cum suis operculis et literis V²⁵ A²⁶ na gałkach srebrnych dętych wyłaczanych i drucikami takimi para. Nro --- 1

2. Ampułek srebrnych mniejszych ab extra wyłaczanych cum suis operculis, na których aniołkowie stoją literas V A [234] trzymający; u tych aniołków są signa, że mieli skrzydełka, których ad praesens nie masz; stemma na nich Panny na Niedźwiedziu²⁷. Para Nro --- 1

24 Herb Ogończyk w przekazie z 1670 roku powiązano z osobą Kościeleckiego (nie określono dokładnie, o którego z przedstawicieli tego rodu chodziło). Srebrne kandelabry (tym terminem określano je w źródłach z XVI i XVII wieku) z herbem Ogończyk odnotowano też w 1563 roku wśród wyposażenia kaplicy św. Jana Chrzciciela. Opis uzupełniono datą: 1514. Zob. Akta wizytacji bp. Andrzeja Trzebieckiego, AiBKkk, sygn. A.Vis.51, k. 118; Akta wizytacji bp. Kazimierza Łubieńskiego, AiBKkk, sygn. A.Vis.63, k. 80v; *Inwentarz 1563*, s. 176.

25 Vino.

26 Aqua.

27 Herb Rawa. Jednoznaczna identyfikacja nie jest możliwa, ponieważ we wcześniejszych przekazach źródłowych nie opisywano dokładnie tych ampułek. Są tam wzmiankowane ampułki z herbem Rawa, lecz brakuje informacji o zdobiących je postaciach aniołków. Te z herbem Rawa są wspomniane w wizytacjach: kard. Maciejowskiego (ołtarz św. Wojciecha), bp. Zadzik (ołtarz w kaplicy św. św. Piotra i Pawła), bp. Trzebieckiego (wśród wyposażenia collegium wikariuszy) oraz bp. Łubieńskiego (*Ampullae*, nr 2). Zob. *Akta wizytacji katedry*, s. 289; Akta wizytacji bp. Jakuba Zadzik, AKMKr, AV Cap 43, k. 94v; Akta wizytacji bp. Andrzeja Trzebieckiego, AiBKkk, sygn. A.Vis.51, k. 117; Akta wizytacji bp. Kazimierza Łubieńskiego, AiBKkk, sygn. A.Vis.63, k. 80v.

3. Ampulek srebrnych większych na kształt nalewek ab ex et intra wyłaczanych cum suis operculis et litera A, na drugiej brakuje, cum stemmate Ogończyka²⁸. Para Nro --- 1

4. Ampulek srebrnych mniejszych nie wyłaczanych sine operculis et stemmate na kształt nalewek para [...]cum literis V, A²⁹. Nro --- 1

5. Ampulek srebrnych nie wyłaczanych cum suis operculis na jednej z nich gałeczki nie ma, na drugiej V³⁰. Para Nro --- 1

6. Ampułka większa srebrna cum suo operculo et stemmate Abdank³¹ et litera in operculo A, ta ab extra wyłaczana i roboty pięknej³². Nro 1 dico jedna a pary pół dico --- 2/1

z

Summa ampułek in Archivo par Nro --- 5 ½

aa

28 Herb Ogończyk. W przekazach źródłowych sprzed 1670 roku (inwentarz z 1563 roku, wizytacja bp. Zadzika) wymieniane wśród wyposażenia kaplicy św. Jana Chrzciciela, gdzie drugie ministerium przypisane do wikariuszy katedralnych ufundowali Kościeleccy h. Ogończyk. W wizytacji bp. Trzebieckiego występują wśród ogólnego wyposażenia kolegium wikariuszy, są nadal związane z rodem Kościeleckich. Następnie w wizytacji bp. Łubieńskiego (*Ampullae*, nr 7). Zob. Akta wizytacji bp. Andrzeja Trzebieckiego, AiBKKK, sygn. A.Vis.51, k. 118; Akta wizytacji bp. Kazimierza Łubieńskiego, AiBKKK, sygn. A.Vis.63, k. 80v; Akta wizytacji bp. Jakuba Zadzika, AKMKr, sygn. AV Cap 43, k. 106; *Inwentarz 1563*, s. 175.

29 Może to ampułki wymienione w wizytacji bp. Trzebieckiego wśród przedmiotów należących do kolegium wikariuszy (*Ampullae*, nr 4). Zob. Akta wizytacji bp. Andrzeja Trzebieckiego, AiBKKK, sygn. A.Vis.51, k. 117.

30 Być może można je identyfikować z ampułkami wymienionymi w wizytacji bp. Trzebieckiego wśród przedmiotów należących do kolegium wikariuszy (*Ampullae*, nr 5). Zob. Akta wizytacji bp. Andrzeja Trzebieckiego, AiBKKK, sygn. A.Vis.51, k. 117.

31 Herb Abdank.

32 W wizytacji bp. Zadzika ampułki z herbem Abdank znajdowały się w kaplicy Konarskiego. Ze względu na lakoniczny opis nie można potwierdzić, czy to te same, które wymieniono w inwentarzu z 1776 roku. Ampułki z h. Abdank są wymienione w 1670 roku wśród przedmiotów należących do kolegium wikariuszy (*Ampullae*, nr 6). Podobnie na początku XVIII wieku (*Ampullae*, nr 6). Zob. Akta wizytacji bp. Andrzeja Trzebieckiego, AiBKKK, sygn. A.Vis.51, k. 117; Akta wizytacji bp. Kazimierza Łubieńskiego, AiBKKK, sygn. A.Vis.63, k. 80v; Akta wizytacji bp. Jakuba Zadzika, AKMKr, sygn. AV Cap 43, k. 101v.

Notandum^{ab}: Przed niniejszym opisaniem tegoż Archivum było dawniej więcej srebra niż ad praesens jako się wyżej opisało, lecz z nich na kontrybucję dla wojska rosyjskiego zabrane są per Reverendissimum Capitulum niektóre sztuki, o czym fusius habetur in Actis anterioribus³³.

ac

33 Specyfikacja argenterii kościoła katedralnego krakowskiego, AiBKkk, sygn. Inv.C.85/XXVIII, k. 1 (edycja źródłowa: *Inwentarze skarbcza katedry krakowskiej*, s. 281); *Fabrica Ecclesiae Cracoviensis*, nr 353, s. 164–166.

Przypisy końcowe

- a Przekreślone powtórzone: dla.
- b Lekcja prawdopodobna.
- c Pod tekstem, od połowy karty ku prawemu brzegowi karty podwójna linia oddzielająca wiersze.
- d Od połowy karty ku prawemu brzegowi karty podwójna linia oddzielająca wiersze.
- e Powyżej długopisem (XX wiek): na Matury.
- f Lekcja prawdopodobna.
- g Przekreślone: ex; powyżej nadpisane tą samą ręką: in – tworzące wyraz: intra.
- h Przekreślone: wielki.
- i Przekreślone: wielki; powyżej nadpisane tą samą ręką: srebrny.
- j Wyraz nadpisany nad tekstem.
- k ca nadpisane nad an.
- l si nadpisane nad ng.
- m Od połowy karty ku prawemu brzegowi karty podwójna linia oddzielająca wiersze.
- n Od połowy karty ku prawemu brzegowi karty podwójna linia oddzielająca wiersze.
- o Przekreślono: wielki.
- p Od połowy karty ku prawemu brzegowi karty podwójna linia oddzielająca wiersze.
- q Od połowy karty ku prawemu brzegowi karty podwójna linia oddzielająca wiersze.
- r Lekcja prawdopodobna. W *Fabrica ecclesiae...* zaproponowano: zasię.
- s Przekreślono: dwie.
- t Od połowy karty ku prawemu brzegowi karty podwójna linia oddzielająca wiersze.
- u Od połowy karty ku prawemu brzegowi karty pojedyncza linia oddzielająca wiersze.
- v Od połowy karty ku prawemu brzegowi karty podwójna linia oddzielająca wiersze.
- w Od połowy karty ku prawemu brzegowi karty pojedyncza linia oddzielająca wiersze.
- x Od połowy karty ku prawemu brzegowi karty podwójna linia oddzielająca wiersze.
- y Wyraz nieczytelny.
- z Od połowy karty ku prawemu brzegowi karty podwójna linia oddzielająca wiersze.
- aa Od połowy karty ku prawemu brzegowi karty pojedyncza linia oddzielająca wiersze.
- ab Wyraz podkreślony.
- ac Pozostała część karty, około połowa, pozostawiona pusta.

Bibliografia

- Acta Capituli Minoris*, t. 7 (1759–1779), Archiwum i Biblioteka Krakowskiej Kapituły Katedralnej, sygn. ACm7.
- Akta wizytacji bp. Andrzeja Trzebieckiego, kaplice katedralne, 1670–1682*, Archiwum i Biblioteka Krakowskiej Kapituły Katedralnej, sygn. A.Vis.52.
- Akta wizytacji bp. Andrzeja Trzebieckiego, katedra na Wawelu, 1670*, Archiwum i Biblioteka Krakowskiej Kapituły Katedralnej, sygn. A.Vis.51.
- Akta wizytacji bp. Jakuba Zadzika*, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, sygn. AV Cap 43.
- Akta wizytacji bp. Kazimierza Łubieńskiego, katedra na Wawelu, 1711*, Archiwum i Biblioteka Krakowskiej Kapituły Katedralnej, sygn. A.Vis.63.
- Akta wizytacji katedry wawelskiej oraz kościołów diecezji krakowskiej 1602–1604*, oprac. E. Bularz, Kraków 2014 (*Źródła do Dziejów Wawelu*, 20).
- Bilska-Ciećwierz M., *Statuty wikariuszy kolegiaty wiślickiej z 1442 roku*, „Roczniki Historyczne” 72 (2006), s. 115–126.
- Bogusz M., *Z Mazowsza do Krakowa. Droga kariery Macieja z Grójca (ok. 1410 – ok. 1480), altarysty w farze krakowskiej, wikariusza katedralnego, protonotariusza i fundatora*, „Saeculum Christianum” 29 (2022) nr 1, s. 63–75, <https://doi.org/10.21697/sc.2022.29.1.5>.
- Chodyński S., *Wikaryusze katedry włocławskiej (collegium vicariorum)*, Włocławek 1912.
- Corpus Inscriptionum Poloniae*, t. 8: *Województwo krakowskie*, red. Z. Perzanowski, z. 1: *Katedra krakowska na Wawelu*, wyd., wstęp. i kom. A. Perzanowska, Kraków 2002.
- Cybulski T., *Wikaryusze katedry włocławskiej na probostwie w Gostyninie w czasach nowożytnych*, „Studia Włocławckie” 15 (2013), s. 181–190.
- Czyżak M., *Najstarsze statuty wikariuszy katedry gnieźnieńskiej (z roku 1500)*, „Ecclesia. Studia z Dziejów Wielkopolski” 10 (2015), s. 7–22, <https://doi.org/10.14746/e.2015.10.1>.
- David P., *Biblioteka wikariuszów w katedrze krakowskiej*, „Przegląd Biblioteczny” 5 (1931) z. 2–4, s. 137–148.
- Dowrzaczek W., *Maciejowski Samuel (1499–1550)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 19, Wrocław 1974, s. 64–69.
- Fabrica Ecclesiae Cracoviensis. Materiały źródłowe do dziejów katedry krakowskiej w XVIII wieku z archiwaliów kapitułnych i kurialnych*, wybrał i oprac. B. Przybyśzewski, Kraków 1993 (*Źródła do Dziejów Wawelu*, 14).

- Fijałkowski J., *Nowosądecka kolegiata*, cz. 1: *Dzieje kapituły mniejszej (1448–1791)*, Warszawa 1958.
- Gwizdałówna J., *Domy wikariuszy na Wawelu*, „*Studia Waweliana*” 9/10 (2000/2001), s. 107–128.
- Hemperek P., *Organizacja i działalność wikariuszy kolegiaty św. Michała Archanioła w Lublinie (1574–1826)*, „*Roczniki Teologiczno-Kanoniczne*” 16 (1969) z. 5, s. 55–70.
- Hemperek P., *Powstanie i skład kolegium wikariuszy przy kolegiacie św. Michała Archanioła w Lublinie*, „*Roczniki Teologiczno-Kanoniczne*” 12 (1965) z. 5, s. 75–102.
- Inwentarz katedry wawelskiej z roku 1563*, oprac. A. Bochnak, Kraków 1979 (Źródła do Dziejów Wawelu, 10).
- Inwentarze skarbca katedry krakowskiej z lat 1702, 1761 i 1791*, oprac. A. Perzanowska, red. nauk. P. Rabiej, Kraków 2016 (Biblioteka Kapitulna na Wawelu, 7).
- Joannis Długossii Senioris Canonici Cracoviensis Opera omnia*, ed. A. Przeździecki, vol. 7, t. 1: *Liber beneficiorum dioecesis cracoviensis*, Cracoviae 1863.
- Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 4: *Miasto Kraków*, cz. 1: *Wawel*, red. J. Szablowski, Warszawa 1965.
- Knapiek E., *Rachunki kolegium wikariuszy wieczystych katedry krakowskiej z lat 1493–1495 i 1497–1498*, „*Studia Źródłoznawcze*” 52 (2014), s. 113–148.
- Kolektarz wawelski sprzed 1526 roku. Świadek liturgii Kościoła krakowskiego w XV, XVI i XVII wieku*, oprac. i ed. S. Fedorowicz, Kraków 2007 (Monumenta Sacra Polonorum, 3).
- Kowalski M. D., *Uposażenie krakowskiej kapituły katedralnej w średniowieczu*, Kraków 2000.
- Kumor B., *Dzieje diecezji krakowskiej do 1795 roku*, t. 1, Kraków 1998.
- Leszczyńska Z., *Średniowieczne statuta wikariuszów katedry krakowskiej*, „*Nasza Przyszłość*” 10 (1959), s. 391–408.
- Łętowski L., *Katedra krakowska na Wawelu*, Kraków 1859.
- Otręba A., *Dzieje niższych kolegiów duchownych przy kolegiacie w Łasku 1525–1819*, w: *Studia z historii Kościoła w Polsce*, t. 2, Warszawa 1973, s. 281–470.
- Pałka P., *Powstanie i organizacja wewnętrzna kolegium wikariuszy katedralnych diecezji chełmskiej obrządku łacińskiego w Krasnymstawie*, „*Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawnohistoryczny*” 20 (1997) nr 1–2, s. 125–136.
- Perzanowska A., *Peregrynacje kielicha mszalnego do katedry krakowskiej*, w: *Studia z dziejów katedry na Wawelu*, red. E. Zych, Kraków 2023, s. 135–148 (Biblioteka Kapitulna na Wawelu, 17), <https://doi.org/10.12797/9788381389211.07>.

- Piekosiński F., *Najdawniejsze inwentarze skarbca kościoła N.P. Maryi w Krakowie z XV wieku*, „Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce” 4 (1891) z. 1–4, s. 64–77.
- Przybyszewski B., *Katedra krakowska w XVIII stuleciu*, Kraków 2012 (Biblioteka Kapitułna na Wawelu, 3).
- Radziwiński A., *Niższe duchowieństwo katedralne w Polsce średniowiecznej. Wikariusze katedry płockiej w XIII – poł. XV w. Cz. 1: Skład osobowy*, „Nasza Przyszłość” 76 (1991), s. 5–43.
- Radziwiński A., *Stan i potrzeby badań nad duchowieństwem katedralnym i kolegiackim w Polsce średniowiecznej*, „Nasza Przyszłość” 90 (1998), s. 35–56.
- Radziwiński A., *Wikariusze katedralni w Polsce średniowiecznej*, „Roczniki Historyczne” 76 (2010), s. 211–220.
- Radziwiński A., *Wikariusze katedry płockiej w XIII – poł. XV w. Cz. 2: Zagadnienia wybrane*, „Nasza Przyszłość” 77 (1992), s. 5–31.
- Rulka K., *Księgozbiór Adama z Wiskitek, wikariusza i penitencjarza katedry włocławskiej z XVI/XVII wieku*, „Studia Włocławskie” 7 (2004), s. 428–446.
- Specyfikacja argenterii Kościoła Katedralnego Krakowskiego przez WWJMci XX Mikołaja Wybranowskiego y Wacława Sierakowskiego Kanoników tegoż Kościoła od Przewielebnej Kapituły Deputowanych in ordine wypłacenia kontrybucji Woysku Moskiewskiemu w Krakowie stojącemu odłączoney, tudzież wagi i próby tegoż srebra opisana die 17 8bris 1770mo, Archiwum i Biblioteka Krakowskiej Kapituły Katedralnej, sygn. Inv.C.85/XXVIII.
- Starowolski S., *Monumenta Sarmatarum*, Kraków 1655.
- Trajdos T. M., *Wikariusze katedry kamienieckiej*, „Przegląd Historyczny” 102 (2011) nr 3, s. 435–443.
- Urban J., *Katedra krakowska i archiwum kapitułne na Wawelu (szkice historyczne)*, Kraków 2023 (Biblioteka Kapitułna na Wawelu, 16), <https://doi.org/10.12797/9788381388597>.
- Visitatio Collegii Venerabilium Vicariorum Ecclesiae Cathedralis Cracoviensis Anno 1611, Archiwum i Biblioteka Krakowskiej Kapituły Katedralnej, sygn. A.Vis.71.
- Wawel 1000–2000. Wystawa jubileuszowa. Katalog*, t. 1: *Kultura artystyczna dworu królewskiego i katedry*, Kraków 2000.
- Wieczorek J., *Wikariusze katedry krakowskiej w XIII i XIV stuleciu*, „Nasza Przyszłość” 78 (1992), s. 71–126.
- Wrotniak A., *Powstanie kolegium wikariuszy przy kolegiacie w Łowiczu*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny” 21 (1978) nr 3–4, s. 157–188.
- Zachorowski S., *Rozwój i ustrój kapituł polskich w wiekach średnich*, Kraków 1912.